

PRATARMĖ

Malonusis skaitytojas tenebus sukklaidintas skambios knygos antraštės. Žemaičių bajoro Mauricijaus Pranciškaus Karpio (1749–1817) *Raštai* nėra rinktinių nuotykių knyga pramogai. Tai gal kiek egzotiški, bet ir sunkoki tekstai mokslininkams istorikams, pirmiausia – XVIII amžiaus, Apšvietos epochos žinovams. Jie dar skiriami ir Lietuvos iškalbos, estetikos bei filosofijos istorikams (štai reta giminė); gausiesiems kultūrologams bei literatūrologams, kuriems senoji daugiakalbė Lietuvos raštija – svarbi. Ypač ta jos dalis, kuri tebėra kitapus XX amžiuje nustatyto ir dabartiniame šimtmetyje kiek praplėsto Lietuvos literatūros istorijos kanono¹. Knyga skirta ir dar „siauresnio profilio“ darbininkams: politinės minties, o griežčiau – demokratijos, parlamentarizmo, konstitucionalizmo, respublikonizmo, liberalizmo istorikams, nevengiantiems ir lituanistų įdirbio. Kai kas *Raštuose* gal bus įdomu Lietuvos karo istorikams ir sodų meno žinovams². Daug kas – religingumo senojoje Lietuvoje tyrinėtojams – keletas jo žinovų tikrai egzistuoja ir juos ši knyga galėtų sudominti³. Žinoma, ji dedikuojama darbštiesiems Žemaitijos kultūros paveldo puoselėtojams bei Šiaulių krašto muziejininkams. Šis tikslinės auditorijos sąrašas nėra skirtas kuriai nors nepaminėtai akademinėi „giminei“ ir jokiam Maloniajam skaitytojui atgrasinti: jis nusako pačią bendriausiąją *Karpio rinktinių raštų* teminę prieskyrą.

Tekstai yra šių žanrų: a) panegirikų, epigrafų (2 tekstai); b) publicistikos, kurioje esama politinės reformos projektų bei vientisų satyrinių intarpų; c) seimo kalbų: tarp jų – vienas retas Lietuvos provincijos⁴ seimelio kalbos pavyzdys;

¹ Tiesa, M. P. Karpis į jį jau pretenduoja, 2003 m. chrestomatijoje *Pilietiniai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pamokslai ir kalbos. XVIII a. antroji pusė* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla) paskelbus vieną jo kalbą (p. 246–253; iš lenkų k. vertė Viktorija Vaitkevičiūtė). Karpio bibliografijoje (skyruije „Žemaitijos kunigaikštystės pasiuntinio *Opera omnia*“) nurodome negausius jo literatūrinio palikimo mokslinio tyrinėjimo ir pakartotinio publikavimo Lietuvoje bei Lenkijoje atvejus.

² Karo istorikams – *Žemaitijos kunigaikštystės piliečių Šiaulių žemės sukilimo aktas*, p. 308–318; sodų istorikams – filosofinėje esė *Kaimo filosofija* esantis angliškojo kraštovaizdinio parko aprašymas bei jo kritika, p. 304.

³ „Ypač intriguojanti sritis – XVIII amžiaus pabaigos – XIX amžiaus pirmosios pusės religinio sąmoningumo pervartų Lietuvoje tyrinėjimas“. Subačius P. Lituanistika ir religijos studijos. *Tarpdisciplininiai ryšiai lituanistikoje. Pasaulio lituanistų bendrijos darbai*, t. 4. Red. Giedrius Viliūnas. Vilnius: Homo liber, 1999, p. 85.

⁴ Terminas „provincija“ XVIII a. antroje pusėje vartotas ne valstybingumo, o teritorijos prasme.

d) filosofinės eseistikos: vienas šių tekstų išniro iš giliausiojo filosofinio pagrindžio – per švelnu būtų pasakyti, kad „eita prieš plauką“ oficialiajai katalikiškajai konjunktūrai; e) kurstomųjų karo kalbų; f) organizacinių vyresnybės potvarkių (*e* ir *f* punktai sutampa tame pačiame, paskutiniame *Rinktinių raštų* tekste).

Chronologiniu požiūriu tekstai atstovauja *visai* Apšvietos epochai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje – nuo jos pradžios iki pabaigos: 1766–1794 m. Tačiau pagrindiniai priklauso Ketverių metų seimo (1788–1792) tarpniui: istorikams tai žinoma – neregėtam socialinės ir politinės raštijos pakilimo, jos kiekybinio bei intelektualinio suklestėjimo momentui¹, kuris yra gretinamas nebent tik su lavina bei sprogitu. Vidutinio bajoro Karpio pilietiniai raštai yra ryški šio sprogitimo – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybingumo gaivinimo ir pilietinės visuomenės kūrybos Abiejų Tautų Respublikoje paskutiniojo proveržio² – iliustracija.

Šis leidinys yra profesorius Romano Plečkaičio (1933–2009) įsteigtos knygų serijos *Lietuvos filosofijos istorija. Paminklai ir tyrinėjimai* 13-oji knyga. Dalis ankstesniosios, 12-osios knygos *Jeanas-Jaques'as Rousseau ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė*³ jau buvo skirta Mauricijui Pranciškui Karpiui. Šį ir čia pristatomą publikaciją sieja rusoizmo recepcijos bei preromantinės kultūros epochos Lietuvoje tyrinėjimų tema, taigi abu leidiniai sudaro tarpusavyje susijusį diptiką: dabar siūloma antroji jo dalis⁴. Jei pirmoji skirta Rousseau traktatui *Pastabos Lenkijos valdymui ir numatomai jo reformai* bei žymiojo *Ženevos piliečio* filosofijos analizei, rusoizmo Lietuvoje ir Karpio filosofinės pasaulėžiūros rekonstruk-

¹ „Kaip grybai po lietaus pasipylė <...> kalbos, atsakymai, projektai, mintys, pastabos, atkirčiai, pasakos, apsakos, laiški, responsai, kalkuliacijos, kontraregestrai, priedai, pataisos ir kiti, nesuskaičiuojamomis antraštelėmis, geri ir blogi, nuodugnūs ir silpni, žaismingos ir madingos knygelės, voliantai ir foliantai“. Cit. iš Klimowicz M. *Okwiecienie*. Warszawa: PWN, 2002, p. 443.

² „Atrodo, kad lyg dabar būtume gimę visuomenei“ – 1789 m. rašė žymus publicistas Józefas Pawlikowski, kurio kūrinius (nepasirašytus) istorikai Tadeusz Korzonas, Aleksanderis Meysztowiczius bei Henrykas Mościckis buvo priskyre M. P. Karpiui. Plg.: Rostworowski E. *Naprawa Rzeczypospolitej w XVIII wieku*. Kraków: PAN, 1967, p. 19.

³ LKTI, 2016; parengė Dalius Viliūnas ir Vygandas Aleksandravičius. Veikale publikuojamas J.-J. Rousseau traktato *Considérations sur le gouvernement de Pologne* vertimas (iš prancūzų k. vertė Vygandas Aleksandravičius), trys M. P. Karpio tekstai bei rusoizmo filosofijos tyrinėjimai.

⁴ Knyga šliejasi ir prie trečiosios: serijoje *Iš senosios lietuvių literatūros* paskelbtos chrestomatijos *Pilietiniai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pamokslai ir kalbos. XVIII a. antroji pusė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003. Pratarinė – Kristinos Mačiulytės; kalbas ir pamokslus vertė Loreta Jakonytė, Audrė Kubiliūtė, Daiva Sinkevičiūtė, Viktorija Vaitkevičiūtė, Kristina Mačiulytė. *Chrestomatijoje* paskelbta M. P. Karpio seimo kalba (publikuojama ir šiuose *Raštuose*) visai dera Apšvietos epochos kunigų pilietinių-patriotinių tekstų rinkinyje, o šis teikia minimalų kontekstą, jau įgalinantį komparatyvistines procedūras.

cijai, tai šioji – kultūros poetikai, kuriai atstovavo Žemaičių literatas. Šią poetiką reprezentuoja 15-os tekstų vertimai iš lenkų kalbos: skelbiama ir faksimilių.

Knygą sudaro dvi dalys: I. *Tyrinėjimai* ir II. *Paminklai* – šaltiniai. Po *Tyrinėjimų* dalies *Ivado*, kuriame pristatoma probleminė tyrinėjimų situacija bei kiek platesniu mostu nurodoma kontekstualaus termino „pasiuntinys“ prasmė, skiriami išrikiuoti pagal mokslinę svarbą. Taigi pirmiausia – faktai: Karpio *Opera omnia*, bibliografija, kurią jau vien peržvelgus aiškėja, kokio lizdo paukštis buvo Mauricijus Pranciškus Karpis: kokie jo literatūriniai pomėgiai, interesų spektras ir nuoveikų diapazonas. Žinoma, jei faktai įskelia hipotezes – jos nedelsiant viešinamos. Paskui – negausių lig šiol nustatytų autoriaus gyvenimo datų sąrašas bei kritinė trijų jo biografijų apžvalga.

Trečioje vietoje – diskusijoms atviri svarstymai apie romantizmo eros priešistorę Lietuvoje, laikantis nuomonės, jog ši tema lietuvių raštijos, platesne prasme – kultūros istorikų tebėra žinoma per menką – neproporcingai šios temos svarbai. Menką žinojimą lėmė ne viena priežastis: ne tik XXI a. moksle jau netaikoma etnocentrinė Prokrusto lova, bet ir tarpdalykinių įrankių stygius. Lietuvių literatūrologai jau senokai nuolankiai pripažino, kad literatūros sąvokomis bei kategorijomis negalima „išspręsti“ nė vienos nacionalinės literatūros romantizmo genezės, mat jis sporadiškai išskyla iš susidariusios tam tikroje kultūros zonoje ypatingos pasaulėjautos tipo: „būtina prieš akis turėti naują santykį su gyvenimu“¹. Šiuo atveju siekiama žvilgtelėti į tam tikros naujos XVIII a. rūšies – jausmingojo – santykio su realybe ypatybes, tyčia nesistengiant uždaryti jas į kokių nors klasifikacinių kategorijų gardus, bet ir nevengiant reabilituoti funkcionalios *sentimentalizo* sąvokos.

Žinoma, visos įžvalgos yra tik marginalijos pagrindiniams tekstams, knygos II daliai *PAMINKLAI*. Tekstų atranka, vertėjo sprendimai, leksikos ir sintaksės ypatumai, jų hipotezės – Vertėjo komentare, kuris rasimas prieš Rinktinius Žemaitijos kunigaikštystės pasiuntinio Mauricijaus Pranciškaus Karpio raštus.

Karpio raštų knyga *in statu nascendi* rado daug talkininkų, kuriems tariama ačiū. Šios knygos sudarytojas ir tekstų vertėjas yra dėkingas dr. Viktorijai Vaitkevičiūtei, perleidusiai vieną jos verstą Karpio seimo kalbą – tai energingiau-

¹ Atsižvelgdami į Bertrando Russello ir Juliuszo Kleinerio autoritetus, taip tvirtino Vytautas Kubilius bei Kęstutis Nastopka studijoje „Lenkų romantizmas ir baltų literatūros“. In *Literatūra ir kalba*, t. XIII. Lietuvių poetikos tyrinėjimai. Vilnius: Vaga, 1974, p. 277–310.

sia, o ir geriausiai išversta kalba. Lietuvos kultūros tyrimų instituto redaktorei Margaritai Dautartienei, kuri daug nuveikė perteikiant sunkų, greičiausiai tyčia kitiems Didžiojo seimo deputatams gluminti sukurtą Žemaitiškąjį stilių. Instituto Leidybos skyriaus kolegėms Daivai Mikalainytei ir Skaistei Ašmenavičiūtei, leidybos patronui Adomui Matuliauskui. Kolegoms filosofams dr. Gintarui Kabelkai, Vygandui Aleksandravičiui ir dr. Rūtai Marijai Vabalaitei – už talką bei kritiką. Doc. dr. Dariui Kuoliui, kuris padaršino skelbti „Karpio raštus“ – būtinai su faksimilių korpusu¹. Šiaulių *Aušros* muziejui ir Gabrielei Jasiūnienei už faksimiles bei konsultacijas. Prof. habil. dr. Tomaszui Kupśiui, Torunės Mikalojaus Koperniko universiteto filosofijos istorikui, dešifravusiam ir transkribavusiam Karpio rankraštį (tai buvo ekstremali našta, kurią Kolega maloniai priėmė). Varšuvos universiteto filosofui analitikui prof. habil. dr. Mariuszui Grigoniui, kurio protas padėjo perkąsti tikras pinkles primenančias Karpio frazes. Lenkijos Mokslų akademijos Literatūros tyrimų institutui bei jo bibliotekos vadovui Łukaszui Ossowskiui už „Laiško iš Rėkyvos“ faksimilę. Veikalo recenzentams prof. dr. Ramunei Šmigelskytei-Stukienei, prof. habil. dr. Antanui Andrijauskui ir prof. dr. Eligijui Railai.

Lenkiuosi iškilniųjų bibliotekų direktoriams Sigitui Narbutui ir Marijai Prokopčik – dėkoju už malones, padaršinimus ir viliuosi, kad šieji nesiliaus.

Dalius Viliūnas

¹ Deja, dėl vietos stokos skelbiama tik jo dalis. Pagrindinės Karpio publikacijos yra Vilniaus universiteto bei Mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekų Senųjų spaudinių skyriuose. Kita dalis – lengvai pasiekama dosnių Lenkijos mokslinių b-kų elektroninėse svetainėse internetu.